

mokslo • menas • literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1982

SPALIO MĖN. 2 d. / OCTOBER 2, 1982

PART TWO — Nr. 203 (36)

Vilniaus universitetas lenkų okupacijoje

ROBERTAS VITAS

Šiame numeryje:

Rytų Europos rašytojų dilemos.

Vilniaus universitetas lenkų okupacijoje.

Lilijos Sukytės recitalis Chicagoje.

Aldonos Veščiuonaitės eilėraščiai.

Arbit Blato kūrinių paroda Venecijoje.

Krėvės šimtmečio seminaras.

Nauji leidiniai.

Kertinė Paraštė

Rytų Europos rašytojų dilemos

Rytų Europos kultūrinė tradicija kelia rašytojui ypatingus reikalavimus — būti „tautos sąžine“, skelbti tiesą melo akivaizdoje, priešintis ne-tėisingumui. Kai kurie rašytojai išliko ištikimi šiai tradicijai ir sunkiausiomis sąlygomis.

Vienas tokių rašytojų yra vengrų poetas, esejistas ir filmų scenarijų autorius Sandor Csóori. Gimes ir užaugęs nepasiturinčių ūkininkų šeimoje, jis priklausė kartai, kuri subrendo 1956-ųjų metų revoliucijos žaidžiu. Csóori dalyvavo revoliucijoje ir, ją sutriuškinus, kaip daugelis jo bendralaičių, padarė paliaubas su porevoliuciniu Kadaro režimu. Tačiau jis niekad nenustojo kritikavęs komunistinės santvarkos. Už savo sociologines studijas apie vengrų žemdirbių išnaudojimą ir persekiojimą jis buvo baudžiamas laikinu draudimu spausdintis, ir kai kurios sutartys su kino studija buvo nutrauktos (daug švelniau kaip panašių straipsnių autoriai lietuvių savilaidoje). Po kiek laiko jo balsas vėl pasigirdavo, ir pastaraisiais metais jis buvo apdovanotas pora literatūrinių premijų. Csóori nuolat stengiasi sumobilizuoti vengrų rašytojų kolektyvinę sąžinę: 1968-ais metais jis organizavo protestą prieš Čekoslovakijos invaziją, o pernai viešai pasmerkė čekų Chartos — 77 sąjūdžio narių nuteisimą.

Šimet daug triukšmo sukėlė vengrų jaunųjų rašytojų žurnalas *Mozgo vilag* išspausdintas Csóori straipsnis apie vengrų intelektualus ir Vengrijos politinę santvarką. Jo pastabas atrodo labai aktualios ir Lietuvai. Anot Sandor Csóori, „vengrų intelektualams netrūksta nuomonių apie politinę padėtį, kurias jie atvirai reiškia draugų rately. Bet kai reikia apie savo įsitikinimus viešai pasisakyti, jie pasislėpia. Jie pamiršta, kad jei žmogus nesidalija savo žinojimu, jo intelektas sustabarėja. Socializmas pasidavė apgaulingam įsitikinimui, kad viešas tiesos išpažinimas yra

pavoingas. Ir taip mes pasakom daug mažiau, negu galvojame“.

Csóori kviečia savo skaitytojus įsivaizduoti žmogų, „kuris parašo sociologinę studiją ne apie tekstilės pramonę, bet apie valdžią, apie politinę galią. Į jo rankas gali trenkti žaibas, nes jis susidurs su tokiais jautriais klausimais, kaip: „Kiek asmenų šiandien vairuoja Vengrijos politiką? Ar jų skaičius nėra per mažas?“ (toksai žaibas Lietuvoje trenkė į Vytautą Skuodį, kuris mokslinėje studijoje išdrįso iš pagrindų panagrinėti ateistinės propagandos pamatus). Csóori išveda: „Kur intelektualinis gyvenimas, mokslas, menas ir politinė filosofija neturi autonomijos, nuoga galytės reguliuoja žmonių jausmus, duonos kainą ir istorijos smėklas“.

Vengrų rašytojas pripažįsta, kad jo tėvynėje daugiau medžiaginės gerovės, negu kaimyniuose, „socialistiniuose“ vadinamuose kraštuose. Jisai sutinka, jog pakilo vengrų valstiečių gyvenimo lygis. Tačiau jis nurodo ir į „neįtikėtiną eikvojimą, vagystes, Budapešte ir provincijoje viešpataujančių cinizmą. Vyksta didelė statyba, bet drauge mažėja Vengrijos gyventojų skaičius, aliarmojuojančiai plinta savizudybės, psichinės ligos, alkoholizmas... Tautai reikia duonos ir mėsos, bet jai nemažiau reikia sąmoningumo, perspektyvos, reikia žinoti, kokios pavojai jai gresia ir kokios taktikos ji turi imtis“.

Ūkinę pažangą reikia derinti su tautiniu sąmoningumu, — perspėja Csóori. Ten, kur vienas iškeliamas kito sąskaiton, iškyla ypatingi pavojai: „O kas bus, jei mūsų ūkinė gerovė pasirodys trapesnė, negu mums atrodo, ir staiga pradės smukti? Mūsų pareiga buvo ne tik užsitikrinti duoną, kurios praieityje trūko, bet ir puoselėti tautinį sąmoningumą. Mes to nepadarėm, ir išdava: mūsų jaunosios kartos galvose siaučia liūdnas chaosas. Todėl tiek daug jų nori emigruoti. Ir todėl pas mus tiek

I. STEIGIMAS

Lietuvos Taryba priėmė pirmąjį Vilniaus universiteto įstatymą 1918 m. gruodžio 5 d. Įstatyme buvo paskelbta, kad „Vilniaus universitetas atgaivinamas nuo 1919 m. sausio mėn. 1 d. Jis yra mokslo ir mokymo įstaiga, 1832 m. uždaryto Vilniaus universiteto turtų paveldėtojas“.(1)

Taryba nusistatė, kad atgaivintame Vilniaus universitete veiks keturi fakultetai: teologijos, visuomeninių mokslų (filosofija, teisė, istorija, filologija, literatūra), mokslų ir medicinos.(2) Buvo numatyta atidaryti universitetą ateinančių metų pradžioje.

Tačiau Raudonoji armija užėmė Vilnių, ir Lietuvos valdžios vyriausybė turėjo pasitraukti į Kauną 1919 m. sausio 2 d. Bolševikų vyriausybė nutarė atidaryti Darbo universitetą Vilniuje. Įsakymas buvo Lietuvos ir Baltos Rusijos Komisarų Tarybos paskelbtas 1919 m. kovo 14 d.(3)

Bolševikų sprendimas negalėjo būti įvykdytas, nes lenkų kariuomenė, vadovaujama maršalo Jozef Pilsudskio, užėmė Vilnių. Pilsudskis paskelbė dekretą 1919 m. rugpjūčio 28 d.,(4) kuriame buvo įsakyta, kad universitetas yra atgaivinamas lenkų valdžios ir jam suteikiamas Stepono Batoro vardas. Lenkijos karaliai ir Lietuvos didysis kunigaikštis Batoras mat buvo paskelbęs Vilniaus universiteto įkūrimo dekretą 1579 metais. Pilsudskio dekretu atidarytas universitetas pradėjo veikti 1921 metais, kai nepriklausomybės karai pasibaigė.(5)

II. BENDROJI APŽVALGA

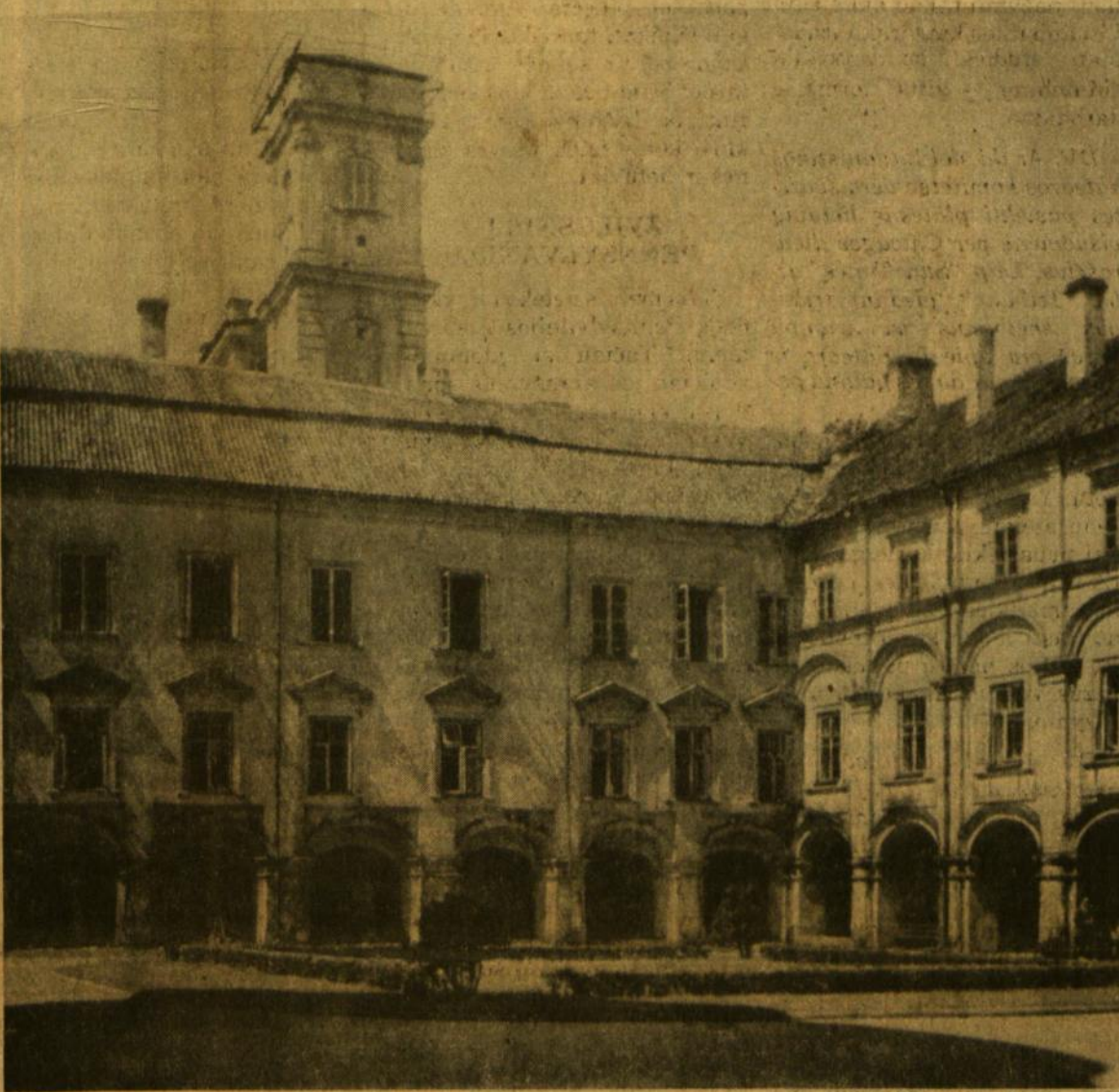
Universitete, pavadintame Universitetu Stefana Batoro, veikė šeši fakultetai: humanitarinių mokslų, teologijos, teisės ir visuomenės mokslų, matematikos ir gamtos, medicinos ir dailės.(6) 1924 metais matematikos ir gamtos fakultete buvo įsteigtas agronomijos skyrius. 1938 metais šitas skyrius pasidarė savarankiškas agronomijos fakultetas.(7) Teisės ir visuomeninių mokslų fakultetas visuomet turėjo daugiausia studentų.(8)

Mokslo metai tęsėsi nuo spalio 1 d. iki liepos 1 d. Buvo trys trimestrai po dešimt savaičių. Pagal taisykles, turėjo būti nors 180 paskaitinių

„disidentų“: valkatų alkoholių, tik pusinį gyvenimą tęgvenančių jaunuolių. Aš atkakliai tikiu, kad mūsų rūpestis tautos sąmoningumu stovi aukščiau bet kokių politinių manevrų. Ir jei politikai pavyksta nustelbti mūsų rūpestį, tada pereini į užsiapysią opoziciją ir visu atkaklumu imi kovoti prieš tai, kas tave nori sutrinti į dulkes“.

Tai rūpestio kupini žodžiai skamba iš Vengrijos, kurioje šiandien daugiau duonos ir daugiau laisvės negu Lietuvoje.

K. Z.

Senoji Vilniaus universiteto Didysis kiemas.

Nuotr. V. Augustino

dienų.(9) Paskaitos buvo skaitytos lenkų, lotynų ir rusų kalbomis.(10)

Universitetui vadovavo 13 rektorių:

LENTELĖ NR. 1: STEPONO BATORO UNIVERSITETO REKTORIAI

M. Sedleckis	1919—1921
V. Stanevičius	1921—1922
A. Parčevskis	1922—1924
V. Dzevulskis	1924—1925
M. Dzechovskis	1925—1927
S. Pigonis	1927—1928
Č. Falkovskis	1928—1930
A. Januškevičius	1930—1932
K. Opočinskis	1932—1933
V. Stanevičius	1933—1936
V. Jakovickis	1936—1937
A. Vuicickis	1937—1939
S. Erenkroicas	1939

Vyriausias universiteto organas buvo senatas. Senatą sudarė: rektorius, prorektorius ir dekanai. Dekanus kasmet rinko fakulteto taryba. Fakulteto taryba susidarė iš to fakulteto profesorų ir dviejų docentų. Fakultetų tarybos atstovai rinkdavo rektorių. Iš pradžios rektorius buvo renkamas vieneriems metams. Nuo 1933 metų jis buvo renkamas trejiems metams. Buvo dviejų rūšių profesorių: ordinarinių ir ekstraordinarinių.(11)

Daugelis mokslo personalo narių buvo kviečiami iš Lenkijos. Didžiausias skaičius buvo pakviestas iš Lenkijos Galicijos. Iš jų buvo pradinių ir vidurinių mokyklų mokytojai.(12) Specialistų mokslininkų tarpe retai pasirodė

lietuvis. Pvz. 1928—1929 mokslo metais buvo 195 mokslo personalo narių. Tačiau nebuvo nė vieno lietuvių.(13)

Pradžioje universiteto baigimui buvo būtinas daktaro laipsnis. Bet nuo 1920 m. liepos 15 d. studentui pakako išlaikyti magistro egzaminus ir pateikti magistro mokslo darbą, kad galėtų įsigyti mokslo diplomą.(14)

Iki 1939 metų humanitarinių mokslų fakultetas išdavė 599 filosofijos magistro laipsnius dešimties specialybių: lenkų filologijos, klasikinės filologijos, slavų filologijos, vokiečių filologijos, prancūzų filologijos, indoeuropiečių kalbotyros ir etnologijos, filosofijos ir pedagogikos. Tas fakultetas irgi išdavė 42 dak-

taro diplomus ir 4 habilitacijas.

Matematikos ir gamtos fakultetas išdavė 793 aukštojo mokslo diplomus dešimties specialybių: matematikos, fizikos, chemijos, astronomijos (senoji universiteto observatorija veikė),(15) geografijos, botanikos, geologijos ir mineralogijos. Tas fakultetas irgi išdavė 606 filosofijos magistro diplomus, 69 mokslo daktaro diplomus ir 17 habilitacijų.

Iki 1938 metų medicinos fakultetas išleido 1185 gydytojus, 442 farmacijos magistrus ir 56 mokslo daktarus. *Venia legendi* (teisė skaityti paskaitas) išduota 14.

Teisės ir visuomeninių mokslų fakultetas išdavė 1577 teisės magistro diplomus, 37 daktaro diplomus ir 12 habilitacijų.

Teologijos fakultetas išdavė 82 magistro diplomus, 8 daktaro diplomus ir 2 habilitacijas.

Iki 1937 metų dailės fakultetas išdavė 19 „dailininko tapytojo“ diplomų.(16)

„Lenkijos universitetų tarpe Vilniaus universitetas turėjo mažiausiai... darbuotojų ir studentų“.(17) 1924—1925 mokslo metais buvo 2238 studentai. Iš jų 414 buvo laisvi klausytojai.(18)

1932—1933 mokslo metais universitetas turėjo 96 katedras su 101 institutu, klinikiniais ir seminarais. Tuo laiku buvo 80 profesorių, 21 docentas, 19 adjunktų, 188 vyresnių ir jaunesnių asistentų ir jų padavutojų, 14 laborantų. Buvo įsirašę 3923 studentai(19) ir 44 laisvieji klausytojai. Nuo tų mokslo metų studentų skaičius pradėjo mažėti, nes mokėstis kilo. 1932 metais vienkartinis studento įnašas buvo 30 zlotų, o per metus reikėjo sumokėti 50 zlotų. Paskui, be vienkartinio įnašo, reikėjo mokėti mokslo metų eigo I-am kurse 270 zlotų; II-am kurse 250 zlotų; III-am kurse 220 zlotų. Už kiekvieną egzaminą dar reikėjo pridėti 10 zlotų.

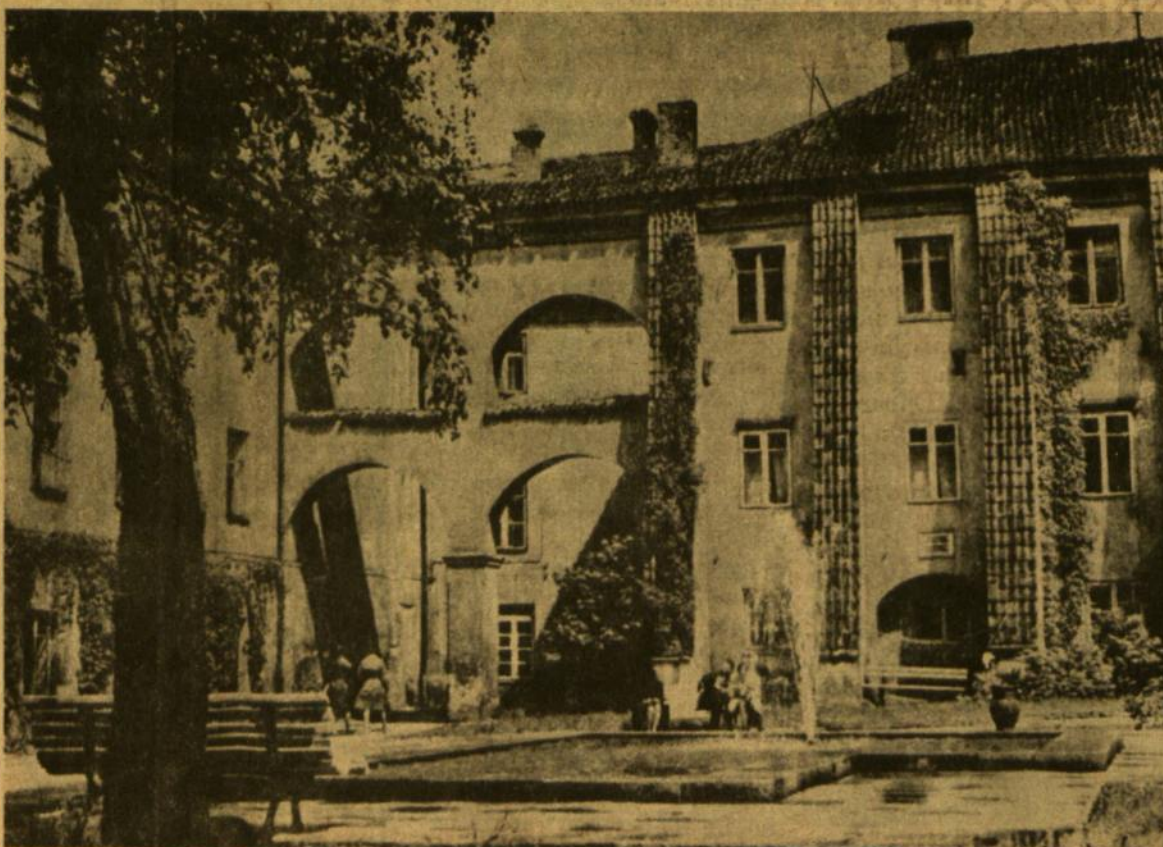
1937—1938 mokslo metais liko tik 3110 studentų ir 29 laisvi klausytojai,(20) o 1940 rudens semestrai liko tik 2274 studentai.(21) Pastaba: Jau II pasaulinis karas buvo pradedamas, dėl to skaičius taip sumažėjo šiuo laiku.

Nors Stepono Batoro universitete buvo mažiausias mokslo personalo skaičius iš visų lenkų valdžios universitetų, Vilniaus universitetas išleido labai daug leidinių, palyginus su kitais lenkų universitetais. Visi fakultetai spausdino įvairius mokslo darbo rinkinius, metraščius, žurnalus, knygas ir t.t. Ignas Končius, kuris trumpai buvo universiteto valdytojas, perėmus universitetą lietuviams, sakė, kad „iš Vilniausėjo visa lenkų mokslinė periodika“.(22)

III. UNIVERSITETINIS GYVENIMAS

Universiteto atmosfera buvo apamai nepalanki lietuviams. Lenkų valdžios nuostatais universitetas turėjo laikytis denacionalizacijos.(23)

(Nukelta į 2 psl.)

Vilniaus universiteto Sarbieviaus vardo kiemas.

Vilniaus universitetas lenkų okupacijoje

(Atkelta iš 1 psl.)

Pvz., į medicinos fakultetą per metus buvo įsileidžiami tik du ar trys lietuviai. (24) Viena priežastis, kodėl lietuviams buvo sunku patekti į universitetą, buvo ta, kad „lietuvių gimnazijos neturėjo valstybinių gimnazijų teisių ir jų baigimo atestatai nebuvo pripažįstami“. (25) Pagaliau 1924 metais Vilniaus lietuvių gimnazijos buvo lenkų valdžios pripažintos. Bet vis tiek tie, kurie baigė tas gimnazijas, turėjo laikyti brandos egzaminus prie specialios komisijos, prieš patenkant į universitetą. (26)

„Universitetas mažai paruošė specialistų iš vietos gyventojų, nes su Lietuva jis neturėjo ryšių“. (27) 1928 - 1929 mokslo metais buvo 42 lietuviai klausytojai iš maždaug 3000 studentų. (28) 1936 metais iš 3562 studentų maždaug 70% buvo lenkai. (29) 1937 - 1938 mokslo metais iš 3110 studentų tik 1620 buvo kilę iš Vilniaus apskrities. (30) Tais metais studentų etninė sudėtis buvo tokia: 72,6% lenkai, 13,4% žydai, 6,8% rusai, 3,02% baltarusiai, 2,7% lietuviai, 0,9% ukrainiečiai, 0,41% vokiečiai, 0,09% kitos tautybės. (31)

Įvyko demonstracijos prieš lietuvius ir žydus. Lenkai daužė langus ir iškas Vilniuje. 1936 metais jie „reikalavo uždaryti lietuvišką mokyklą, draugijas, laikraščius, suimti lietuvių veikėjus ir t.t.“ (32) Antisemitinės riaušės įvyko 1931 m. lapkričio mėnesį. Universitetas buvo laikinai uždarytas. 1937 - 1938 metais rektorius A. Vuicickis paskelbė oficialų antisemitinį nusistatymą. Žydai auditorijose turėjo sėdėti kairėje pusėje. Studentai, kurie protestavo prieš šią nustatymą, užėmė šias vietas. Šitaip žydai pasiliko sėdėti su kitais studentais. (33)

1926 metais matematikos profesorius Julijonas Rudnickis buvo universiteto senato paskirtas Vilniaus lietuvių studentų sąjungos kuratorium. Jis rėmė lietuvių studentų veiklą ir juos užstojo nuo persekiojimų. (34) Rektorius Zdzichowski irgi buvo branginamas lietuvių tarpe. (35)

Didžiausia studentų savišalpos organizacija buvo „Stepono Batoro universiteto lenkų akademinio jaunimo broliškoji pagalba“. (36) Buvo ir lietuvių studentų sąjunga. (37) 1933 metais buvo priimtas įstatymas, kuris apribojo susirinkimų laisvę. Studentai negalėjo diskutuoti politinių temų, ir negalėjo būti studentų susirinkimų universiteto teritorijoje. Organizacijos turėjo pakeisti savo įstatus ir persiregistruoti. Del to sumažėjo organizacijų ir narių skaičius. (38) 1937 - 1938 mokslo metais buvo 23 moksliniai būreliai ir 48 visuomeninės, politinės, savišalpos ir sporto organizacijos. (39)

Autorius norėtų paminėti Viktoro Biržiškos įdomų atsiminimą. Kai jis ir jo brolis Mykolas buvo išmesti iš lietuvių gimnazijos rūmų, lenkų agentai iškratė jų knygas. Jie norėjo surasti ir konfiskuoti prieškarines rusų knygas. Agentai ieškodavo tų knygų bibliotekose ir knygynuose. Speciali komisija buvo sudaryta peržiūrėti šioms knygoms. Komisija jas pasiūlė universitetui 1921 metais. Universiteto valdininkas jų nepriėmė, sakydamas, kad „negali būti jokios mokslinės knygos rusų kalba“. (40)

Sv. Jono bažnyčios bokštas universitetiniame Vilniaus kvartale.

Nuotr. Alg. Kunciaus

IV. ISTORIJOS KATEDRA

Istorikai Henryk Lowmianski ir Stanislaw Zajaczkowski nagrinėjo taipgi lietuvių istorijos, archeologijos ir etnografijos klausimus. (41)

Istorijos katedroje buvo įsteigti du muziejai. Etnografijos muziejus buvo įsteigtas 1925 metais C. Erenkroicovos iniciatyva. Muziejus turėjo mokslinę laboratoriją, kurioje buvo galima tyrinėti etnografijos klausimus. Muziejų rėmė studentai ir kraštotyros būreliai. Muziejaus tikslai buvo: (1) supažindinti su buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės liaudies kultūra, neišskiriant kurios nors etninės grupės ar tautos, (2) pavaizduoti krašto liaudies kūrybos tipiškausias bruožas. (42) Muziejus rengė studentų ekspedicijas į Vilnių, Naugarduką, Polesę, Balstogę vaivadijas rinkti etnografinės medžiagos.

Archeologijos muziejus buvo įsteigtas 1933. Jis perėmė 1855 Vilniaus laikinosios archeologinės komisijos muziejaus eksponatus. 1937 muziejus pradėjo leisti žurnalą, kurį redagavo Stanislaw Zajaczkowski. Žurnalas

buvo pavadintas „Rocznik archeologiczny“. Tik du numeriai buvo išleisti.

Katedros tyrimo objektas buvo kaip tik Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istorija. Šiame tyrinėjimo darbe dalyvavo specialistai net iš kitų katedrų ir fakultetų. 1923 metais buvo pradėta leisti „Ateneum Wileńskie“, kuriame buvo rašoma apie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istoriją. Tuo Lietuvos istorijos laikotarpiu irgi buvo išleista 14 metraščių ir kitokio pobūdžio leidinių. Deja, šis tyrinėjimas buvo traktuojamas kaip Lenkijos istorijos dalis. (43)

V. FILOLOGIJOS KATEDROS

Humanitarinių mokslų fakultete turėjo būti dešimt filologinių katedrų. Bet lietuvių ir rytų filologijos katedros niekada neveikė. (44)

Universiteto vadovybė ir ypač Humanitarinio fakulteto filologai rūpinosi suorganizuoti lietuvių ir Rytų filologijos katedras. Sunku buvo įtikinti ministeriją, kad pakeistų neatitiktus katedros profilio pavadinimą — lietuvių ir rusų (baltarusių) literatūros katedra. S. Pigonio pasiūlymu 1922 m. buvo įkurta net permanentinė komisija, nagrinėjusi šią

problema. Pagaliau 1929 m. pavadinimas buvo pakeistas — „lietuvių filologijos katedra“, bet ir toliau nebuvo kam jos užimti. 1931 m. ministerija visai nepasakyė jai laisvę. 1933 m. vėl kreiptasi į ministeriją ir prašyta laisvę; katedros profesoriumi ketinta kviešti norvegų mokslininką Christianą Stangą. 1938 m. spalio 19 d. speciali komisija dar kartą prašė ministerijos atkurti lietuvių filologijos katedrą, o jos vedėjų skirti J. Otrembski. Bet ministerija tvirtai laikėsi savo nuomonės ir laisvę neskyrė. (45)

Kadangi nebuvo lietuvių filologijos katedros, nuo 1928 metų veikė lietuvių kalbos lektoratas. Šio lektorato lektoriai buvo Vincas Zajančauskas (1928 - 1930); Petras Kraujelis (1930 - 1933); Bronius Untulis (1933 - 1939). (46)

Zymus kalbininkas Janas Otrembski tyrinėjo lietuvių kalbą. (47) Jisai darė lietuvių dialektologijos tyrimus, įvedė lietuvių kalbą savo bendrų kalbų kurse ir dėstė lietuvių kalbą. (48) Gabus profesorius Otrembski skaitė ir ne savo katedros disciplinos kursus. Jis išleido monografiją „Rytų lietuvių Tverčiaus tarmė“.

Lenkų kalbos katedra veikė su pertraukomis. Kartais universitetas neturėjo profesoriaus. Negalėjo susitarti su

žymiais lingvistais K. Niču, E. Klichu, J. Losiu, J. Rozvadovskiu. 1925 metais ministerija uždarė tą katedrą. Pagaliau 1928 metais Vitoldas Tasyckis sutiko dėstyti lenkų kalbą. Sekančiais metais A. Chominskis perėmė jo vietą profesoriaus pavaduotojo teisėmis. (49)

VI BIBLIOTEKA

Vilniaus universiteto biblioteka lenkų viešpatavimo laikotarpyje turėjo atlikti dvigubą funkciją. Turėjo veikti kaip akademinė ir viešoji biblioteka. (50) 1919 metais Lietuvos laikinoji vyriausybė įsteigė viešąją Lietuvos Centrinę knygyną. Tas knygynas buvo lenkų prijungtas prie universiteto bibliotekos. (51) Per šią viešąją biblioteką (Uniwersytecka Biblioteka Publiczna) universitetas įsigijo daug XV - XVII amžių medžiagos. Tačiau nebuvo daug modernios literatūros. Universitetas kreipėsi į visuomenę. Daug knygų buvo dovanota. Biblioteka gaudavo daug leidinių, kurie buvo išleisti Lenkijos valstybės rytų pakrastyje. (52)

Batoro laikotarpyje buvo du bibliotekos direktoriai: S. Rygelis (1924 - 1932) ir A. Lysakovskis (1932 - 1939). (53) Darbo sąlygos nebuvo palankios. Bibliotekos lėšos buvo menkos; maždaug 50,000 zlotų metams. (54) Valstybė nustatė sumą pagal studentų skaičių. Nežiūrėjo, kad biblioteka turėjo tarnauti visuomenei, kad studentų skaičius mažėjo nuo 1932 - 1933 mokslo metų ir, kad biblioteka turėjo įsigyti naujesnės literatūros. „Mokesčiai iš pašalinių skaitytojų ir studentų buvo labai reikalingi skurdžiam bibliotekos biudžetui“. (55) Bibliotekos vadovybė daug kartų skundėsi valdžiai. (56)

Buvo menkas knygų skaičius ir bibliotekos fondai buvo gerokai pasenę. Nors biblioteka buvo universiteto centras, (57) tik pusė studentų naudojosi ja. (58)

Bibliotekos fondai per dvidešimt metų išaugo nuo 450,000 1919 m. iki 597,990 1939 m.; vidutiniškai po 8000 knygų ir kitų spaudinių per metus, o tai palyginti su kitais Europos universitetais nepaprastai mažai. Be to, reikia pabrėžti, kad daugumą šių knygų sudarė menkavertės literatūros leidinių privalomieji egzempliorai. (59)

Lietuvių enciklopedijoje rašoma, kad biblioteka turėjo 350,000 tomų ir 100,000 dublikatų. (60)

Vilniaus universiteto bibliotekos kampelis.

Susikūrė bibliotekinio ir bibliografinio darbo specialistų grupė. Ši grupė norėjo pakelti darbo lygį. (61) Kadangi darbo sąlygos buvo nepalankios, katalogas nebuvo tvarkomas kaip reikiant. 1925 metais A. Lysakovskis pradėjo organizuoti dalykinį katalogą. Biblioteka nebespausdino katalogų ir nebetvarkė sisteminio katalogo. (62)

Ypač opus buvo komplektavimo klausimas. Vilniaus viešosios bibliotekos fondai nebuvo pritaikyti universitetui, be to, gerokai pasenę. Trūko taip pat darbo rankų fondams tvarkyti. Del kritiškos universiteto bibliotekos padėties 1932 m. skundėsi jos vadovas A. Lysakovskis: „Tvarkydama savo rinkinius ir darydama juos prieinamus skaitytojui, biblioteka nevykdė pagrindinio savo uždavinio — didinti knygų fondus. Knygų dovanos, nemokamas privalomas egzempliorius, pagaliau, platus keitimasis leidiniais... visa tai negali būti pakankami fondų didinimo šaltiniai. Norint planingai juos didinti, reikia knygas pirkti. Tuo tarpu Vilniaus biblioteka, esant minimaliam studentų skaičiui, turi menkiausias lėšas iš visų Lenkijos universitetų bibliotekų (iš viso apie 50,000 zlotų metams), kurių pagrindinė dalis turi būti naudojama neatsitinkamam darbuotojams atlyginti, nes bibliotekos etatus, išskyrus direktorių, sudaro vos 5 moksliniai bibliotekininkai, 10 vidurinių ir nenormaliai mažas techninių skaičius — vos 5 žmonės. Po laimingųjų

1924 - 1925 metų (pirkta 3080 tomų) bibliotekos įsigijimai ėmė katastrofiškai mažėti (sumažėjo net iki 220 tomų per metus kartu su žurnalais). Bibliotekos 1935 - 1936 m. ataskaita rodo, kad padėtis nepagerėjo nė paskutiniui... Lenkijos gyvavimo laikotarpiu. (63)

1926 metais palikimo atveju biblioteka įsigijo senojo Vilniaus universiteto profesoriaus Joachimo Lelevelio 4548 tomų istorijos, kartografijos, numizmatikos ir geografijos sričių kolekciją. (64) Kartografijos rinkinius apėmė XVI - XVII amžių atlasus, meno albumus, raizinius ir kitus to laikotarpio leidinius. Iš viso buvo 1500 kartografijos leidinių. (65)

Nors biblioteka kartais turėjo ir laimėjimų, kaip Lelevelio palikimą, reikia pabrėžti, kad biblioteka buvo menka knygų skaičiumi, palyginus su kitais universitetais, nes lėšos buvo menkos. Del to biblioteka nepasiekė savo reikiamo galimumo.

VII. NAUJOJI VALDŽIA

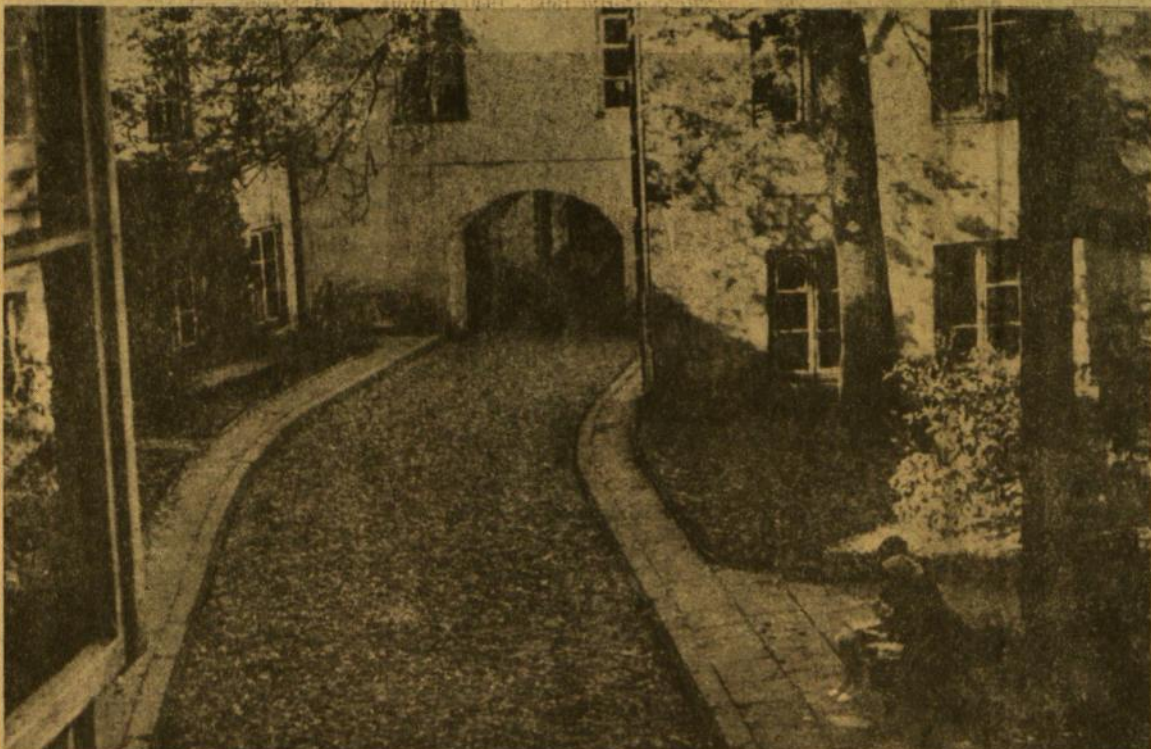
„Atseit, Stepono Batoro universitetas buvo lenkų valstybės įstaiga, o dingus Vilniuje lenkų valstybei, tuo patim turėjo išnykti ir jos aktu įsteigtas universitetas“. (66)

1939 metais Lietuvos vyriausybė paskelbė tokį įstatymą: „Lietuvos valstybėje yra du universitetai: 1. 1918 m. Tarybos įstatymo atgaivintas senasis Vilniaus universitetas Vilniuje ir 2. Vytauto Didžiojo universitetas Kaune“. (67)

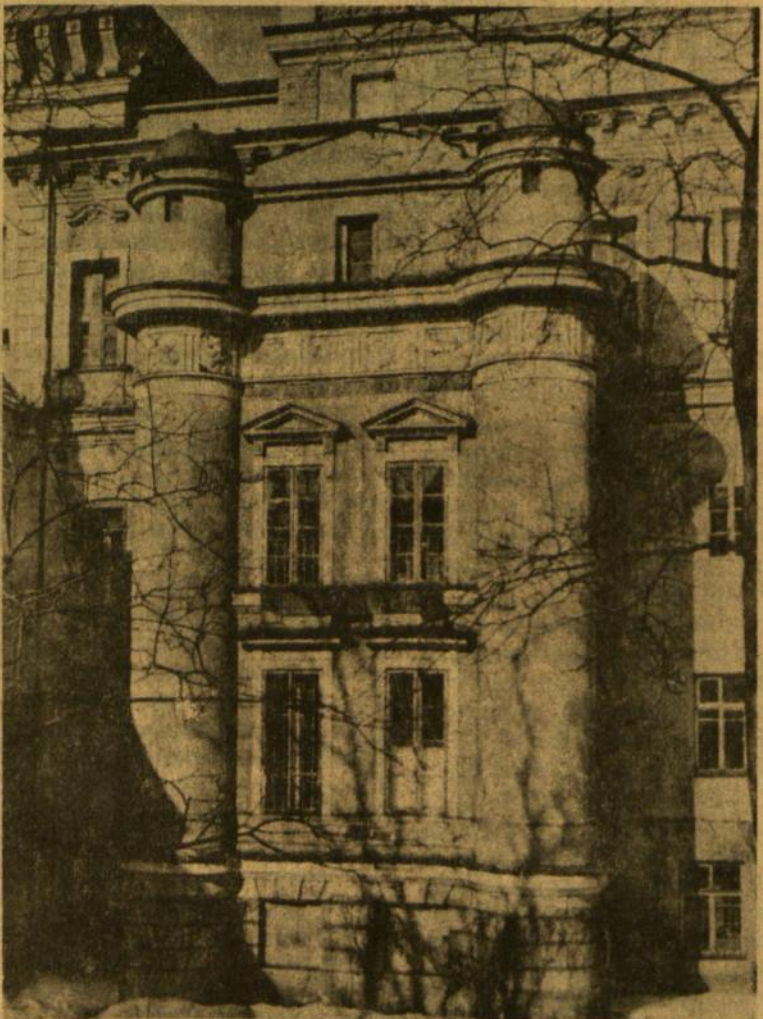
Kai lenkai apleido Vilnių, universitetas Vilniuje atsidūrė lietuvių rankose. 1939 lapkričio 20 d. Ignas Končius, universiteto laikinasis valdytojas, atsistatęs iš Kauno universiteto, perėmė Vilniaus universiteto administraciją. (68) Vytauto Didžiojo universiteto šie fakultetai buvo perkelti į Vilniaus universitetą: humanitarinių mokslų, mokslų, teisės ir ekonomijos, matematikos. (69)

Lietuvos vyriausybė leido semestrą baigti. Visos algos buvo sumokėtos ir visi kursai buvo užskaityti. 1940 sausio mėnesyje prasidėjo naujas semestras naujame, jau lietuviškame Vilniaus universitete. (70) Naujas rektorius buvo Mykolas Biržiška, Vytauto Didžiojo universiteto rektorius 1926 - 1927 metais. Universiteto mokslinis ir nemokslinis personalas galėjo pasilikti. Tie asmenys, kurie norėjo pasilikti, turėjo asmeniškai įteikti valdytojui prašymą. Studentai irgi galėjo pasilikti ir tęsti mokslus, įteikę prašymus. (71)

(Nukelta į 3 psl.)

Vilniaus universiteto Adomo Mickevičiaus vardo kiemas.

Senoji Vilniaus universiteto observatorija. Architektas Martynas Knakfusas (1740-1803).

Lilijos Šukytės rečitalis

A. KUČIŪNAS

Prieš daugelį metų, savo muzikinės veiklos pačioje pradžioje, galvojau, kad tarp instrumentalistų ir dainininkų yra nemaža skirtumų. Pirmieji ilgus metus atkakliai dirba, kol apvaldo savo pasirinktąjį instrumentą, mokosi įvairių teorinių dalykų ir, be abejo, turi įgimtą talentą — giliai jaučia, myli muzikos meną. Dainininkams gi, neskaitant gero (stipraus?) balso, pakanka elementariųjų teorijos žinių bei šios tokios klausos. Tokia mano pažūrą pateisino korepetitoriaus darbo metai, kai teko kalte kalti dainininkams į galvą natas. Laikui bėgant, pažinus didoką skaičių labai muzikalių operos solistų ir sunkių reikalavimų repertuarą, turėjau tolydžio pakeisti savo pirmąją nuomonę. Juk iš tiesų, su bet kokia klausu vargu ar įmanoma būtų dainuoti tokias operas kaip "Salome", "Peter Grimes" ar "Wozzeck"; neturint aštraus ritmo pojūčio, solistams kažin ar pasisektų preciziškai atlikti kad ir, pavyzdžiui, "Falstaffo" operos sodo scenos "a capella" dalis, o Mozarto operų interpretacija yra juk esmėje kamerinio stiliaus muzikavimas. Atseit, geras dainininkas privalo būti geras muzikas. Ir todėl nenustebau, kartą pastebėjęs šitokią žymaus baritono aptarimą: jisai, girdi, geras muzikas, jis dainuoja taip, kaip kad koks Feuermann'as (ano meto virtuoza) groty violončelę. Galiausiai patyriau dar vieną dalyką: dainininkams, o lygiai dalim ir instrumentalistams svarbiausias bei esmingiausias poreikis — pilnakraujis muzikavimas. Ką tai reiškia? Ogi jautrus muzikos veikalo suvokimas ir pilnutinis atsidaivimas jų interpretacijai.

Lilija Šukytė yra tokia dainininkė — muzikė *par excellence*. Tobulas balso suformavimas ir tiksliai, švairi intonacija, puikiai išlavinta dinamikos technika bei gera dikcija (tame irgi slypi gražaus dainavimo — *bel canto* — paslaptys) — visa tai jai yra savaime suprantama ir pilnutinis atsidaivimas jų interpretacijai. Lietuviškasis Vilniaus universitetas privalo imtis uždavinio suartinti su Lietuva ilgus lenkų okupacijos nuo jos atskirtą Vilniaus kraštą ir jo daugiakalbių žmonių. Tapdamas didžiuoju Lietuvos kultūrinio mokslo centru, jis turėjo iš Vilniaus šviesti visai Lietuvai ir Lietuvos mokslo ir kultūros slove pagarsinti visam Vakarų pasauliui.

Vilniaus universiteto senato iniciatyva įsteigtos Vilniaus universiteto Bičiulių Draugijos pradėta veikla, profesorių lietuvių ir lenkų kalbomis skaitytos viešos paskaitos vilniečiams, sumanymai suartinti akademinį jaunimą

Lilija Šukytė

Antai nuostabus anų didžiųjų romantikų, muzikų ir poetų pasaulis... Šiandieną, siaučiant smurtui ir terorui, elektronikos klimato apgaubtiems ir jaučiantiems pasaulinės katastrofos pavojų, tie laikai mums atrodo itin nutolę, sakytum būtų ne pastarojo šimtmečio, bet kažkur seniai seniai nuskendę. Antikiniai. Eichendorfo ir kitų poezija su savo stebuklingais miškais, su suokiančiomis lakštingalomis ir mėlės atdusiais šių dienų "sofistikuo-tam", "viską žinančiam" žmogui skamba gal naiviai ir net juokingai, bet, klausykit, kokia muzika! Kokia nepaprasta jos magija, kad senus, šiek tiek atgyventus eilėraščius padarė šviežiais, nemirtingais!..

Šukytė idealiai interpretavo tas Schumanno ir Brahmsio dainas. Nebuvo čia nieko forsuoto, nieko perdėto jausmingo ar sentimentalaus. Žavėjo vien tik tai jos meniškumas ir muzikos kerai.

Džiaugiuos ir sveikinu mūsų solistės pasiryžimą dainuoti tokį repertuarą, kuris jai prie širdies ir kurį jinai tiki, nors ir abejočiau, ar derėjo Schumanno dainų ciklą įtraukti programon. Šios subtilios, švelnaus nuoširdumo kupinos dainos, originaliai skirtos jaukioms nedidelės bičiulių grupės vakaronėms (*Liederabend*), kažkaip prarado savo intymų grožį tūkstantinėje minioje. Tiesa, būta ir kitų klaidų.

Antroje, lietuviškoje programos dalyje, kurią mūsų publika sutiko entuziastingais aplo-dimentais, Šukytė ir vėl parodė savo artistinę talentą. Tiesa, liaudies dainelės, išskyrus nebeat Grūdžio perdirtąsias, nepasirūmėjo didesne muzikine verte, bet mūsų solistė sugebėjo jas taip meistriškai padainuoti, kad ir jos praskambėjo lyg kokie muzikiniai cukrainiai. O Jakubėno medietinės nuotakos "Ežerėlis" ir ypač Banaičio kraupi, pago-

niškos dvasios daina "Aš per naktį" mano ausiai buvo iškilniausi rečitalio momentai.

(Turiu čia mažą pastabą: kultūrinėms lietuvių organizacijoms, dalinančioms tiek daug įvairių premijų, ar nederėtų susirūpinti išeivijoje gyvenusių ir tebegyvenančių kompozitorių dainų — jos išsimetę pamažu dingsta — išleidimu?) Draugo bendradarbis "J. Pr.", užbėgęs recenziją rašyti pakviestam svečiui už akių, vertina — deja, gan diletantiškai — Šukytės rečitalį ir tarp kitko sako, kad Antanas Smetona esąs "mūsų pirmaujantis pianistas", nepagailėdamas komplimentų jo akompanavimui. Užtat man nelabai malonu, kad turiu abu to korespondento teigimus paneigti: Smetona toli gražu nėra pirmaujantis lietuvių pianistas, o Šukytės rečitalyje jo skambinimas buvo vienintelis nusi-vylimas bei kliūtis, kad šiaip jau atmintinas vakaras būtų pilnai pasisekęs.

Besiklausant Smetonos grojimo, žmogus nustebeš spėlio-ji, ar šis pianistas iš viso su-prato savo paskirtį. Juk beveik kiekviena daina prašyte prašėsi rūpestingo dėmesio, šilto ir jausmingo akompanavimo, žodžiu, tokio "pilnakraujo" muzi-kavimo, apie kurį anksčiau kalbėjau. Matėme (ir girdėme) tokią situaciją: greta in-tensyviai muziką pergyvenančios solistės sėdi šaltas, atsijęs pianistas ir nonšalantiškai skambina — daugiur klaidin-gai! — natas. Būta net ir pavo-jingų, subyrėjimų gresiančių momentų, kaip antai, Brahms'o "Gegužės naktį" ir "Bohe-mos" šiaip labai nesunkiojį ari-joj. Kalbant apie mums labiau pažįstamus kūrinius, va, Ja-kubėno "Ežerėlyje", kur kom-pozitoriaus įmantriai sulaužyti akordai vaizduoja vandenį plūduruojančias valtis, Smeto-nos pirštuose skambėjo itin grubiai ir sausai, tartum val-tys sėdėtų ne "Šventos Dievo vėlės", bet išdžiūvusios, kau-lingos raganos. O Banaičio "Aš per naktį" įvadas — An-dante misterioso, kurgi dingo jo mistika?..

Vis dėlto reikėtų šį rašinį užbaigti giedresne gaida... Taigi bravo, bravissimo Lietuviai Fondai, pakvietusiam šikart tikrai iškilią primadoną!

Vilniaus universitetas lenkų okupacijoje

(Atkelta iš 2 psl.)

Lietuviškasis Vilniaus universitetas privalo imtis uždavinio suartinti su Lietuva ilgus lenkų okupacijos nuo jos atskirtą Vilniaus kraštą ir jo daugiakalbių žmonių. Tapdamas didžiuoju Lietuvos kultūrinio mokslo centru, jis turėjo iš Vilniaus šviesti visai Lietuvai ir Lietuvos mokslo ir kultūros slove pagarsinti visam Vakarų pasauliui.

Vilniaus universiteto senato iniciatyva įsteigtos Vilniaus universiteto Bičiulių Draugijos pradėta veikla, profesorių lietuvių ir lenkų kalbomis skaitytos viešos paskaitos vilniečiams, sumanymai suartinti akademinį jaunimą

su Vilniaus krašto sodiečiais, organizuojant studentų vasaros darbus, visa tai rodė tvirtą žemaitišką rektoriaus ranką, vairuojančią lietuviškąjį Vilniaus universitetą giliai išmastytu keliu.

Taciu nauja bolševikų okupacija 1940 m. gražino M. Biržišką į sunkų, seną, išbandytą kovos ir tautinio pasipriešinimo kelią. (72)

Saltiniai

1) Ignas Končius, "Stepono Batoro universitetas — Vilniaus universitetas Vilniuje", *Tautos praeitis*, II-2(6) 1965, 144.

2) [Antanas J. [Vasaitis ir [Šijmas [Sužiedelis, "University of Vilnius", *Encyclopedia Lituanica*, 1976.

3) [Vasaitis, psl. 557.

4) Bronius Vikišys, *Mūsų Lietuva* (South Boston: Lietuvių enciklopedijos Leidykla, 1964), I, 128.

5) Albertas Zubras, red., *Vilnius University: Four Hundred Years* (Lithuanian Review 1) (North Melbourne: Australian Lithuanian Foundation, 1979), psl. 19.

6) "Vilniaus universitetas, Vilniaus valstybinis Vincas Kapsuko universitetas", *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1971.

7) J. Žiugžda, red., *Vilniaus miesto istorija nuo Spalio revoliucijos iki*

Aldona Veščiuonaitė

MEDŽIAI KARALIAI

Neistariamas
dvelkimas vėjo
ryto laisvėje.
Dienos atsiskleidimas
žingsnių laiptuose.
Kai medžiai
užkariauja erdvę,
lietaus ir
vėjo dalį,
kai geria
galingu liemeniu
saule.

Medžiai karaliai
aisčių žemėj
ilgai karaliaukit.

NIUANSAI

uždary langų tylą
skverbiasi
užveria
medžių ošimą
gesina
sidabrą
niuansus vakaro
gesina
žemės šnabzdėjimą

TYLOS ŽERĖJIME

Tylos žerėjime
sirenos lietu perpjauja.
Sirenos kažką primena.
Sodelio poilsiautojai pakelia
galvas. O beveik —

Beveik užtektų subtilaus
tesinio pasikalbėjimui
tylos žerėjime.

Kaip išgelbėti dieną?

ATŠIAURUS ŠERNAS

bėgantis šernas pralenkia
medžių griuvimą
sustingsta
laiko erdvėje
Atšiaurus šernas gaudina
šimtametes pušis
lapų virpėjimą
miško prisiminimuose

ulbauja mergaitės
medžių viršūnėse
sklaidos vėjų permatomi
jų plaukai
žydras lietus suokdamas
krenta
atsiveria žemėj žydri
šuliniai

jauni galiūnai galinėjasi
griūva ir kelias žalias
dangus
karūnuotas ežeras
ledynų saulę matęs
vilioja į žalias gelmes

už upės paukštis
aidi

dabartinių dienų (Vilnius: LTSR Mokslo Akademija, Istorijos Institutas ir Mintis, 1972), psl. 81.

8) Juozas Bulavas, red., *Vilniaus universitetas* (Vilnius: Valstybinė Politinės ir Mokslinės Literatūros Leidykla, 1956), psl. 83.

9) V. Merkys, red., *Vilniaus universiteto istorija 1893 - 1940 Vilnius:*

Mokslas, 1977), psl. 159.

10) Bulavas, psl. 84.

11) Merkys, psl. 158.

12) Žiugžda, psl. 81.

13) Bulavas, psl. 83.

14) Merkys, psl. 154.

15) "Vilniaus universitetas", *Lietuvių enciklopedija*, 1966.

16) Merkys, psl. 165.

17) "Vilniaus universitetas", *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*.

18) Merkys, psl. 163.

19) Žiugžda, psl. 81.

20) Merkys, psl. 179.

21) Arūnas Liulevičius, *University of Vilnius: 400 Years* (Chicago: Committee for the Quadracentennial of the University of Vilnius & Lithuania, 1979), psl. 11.

22) Končius, psl. 145.

23) Vasaitis, *Encyclopedia Lituanica*.

24) Žiugžda, psl. 81.

25) Žiugžda, psl. 82.

26) Žiugžda, psl. 82.

27) Bulavas, psl. 84.

28) Bulavas, psl. 83.

29) "Vilniaus universitetas", *Lietuvių enciklopedija*.

30) Žiugžda, psl. 82.

31) Merkys, psl. 165.

32) Mykolas Biržiška, *Vilniaus universitetas 1940 - 1941 m.* (Memmingen: Mintis, 1948), pp. 2 - 3.

33) Merkys, psl. 168.

34) "Vilniaus universitetas", *Lietuvių enciklopedija*.

35) Mykolas Biržiška, *Senasis Vilniaus universitetas* (London: Nida Press, 1955), psl. 145.

36) "Vilniaus universitetas", *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*.

37) Merkys, psl. 168.

38) Merkys, psl. 168.

39) Merkys, psl. 167.

40) Viktoras Biržiška, *Del mūsų sositinės: neužgijusios žaizdos. Atsiminimai iš Vilniaus 1920 - 1922 m.*, II-ji laida (London: Nida Press, 1967), pp. 229 - 230.

41) "Vilniaus universitetas", *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*.

42) Merkys, psl. 178.

43) Merkys, psl. 179.

44) Merkys, psl. 171.

45) Merkys, psl. 174.

46) Merkys, psl. 174.

47) Vasaitis, *Encyclopedia Lituanica*.

48) Zubras, psl. 19.

49) Merkys, psl. 171 - 173.

50) L. Vladimirovas, *Kultūrų kryžkelėje* red. J. Jurginis ir kiti (Vilnius: Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinė biblioteka ir Mintis, 1970, pls. 78.

51) "Vilniaus universiteto biblioteka", *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, 1971.

52) "Vilniaus universiteto biblioteka", *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*.

53) Merkys, psl. 221.

54) Vladimirovas, psl. 78.

55) Merkys, psl. 220.

56) Merkys, psl. 220.

57) Zubras, psl. 32.

58) Vladimirovas, psl. 78 - 79.

(Nukelta į 4 psl.)

Aldona Veščiuonaitė

įstrigęs mėlynaj erdvėj
blaškosi išdidus šernas
praradęs aidinčius miškus

ŠIO ŠIMTMEČIO

GAMTOVAIZDIS

Pavėsingos moterys
vaikštoja kambariais,
šluosto dulkes nuo paveikslų.
Vaikstės erdvės slėniai, kalvos
rėmuose netelpa. Vėsiuos valandos
audžiasi galerijų salėse.

Kedėj pilkėjantis sargas
tingiom akim užgauna sienose
veidus: mąstančius, liūdinčius,
šaltus. Nepažįstamus, užmirštus
veidus. Neatsėjamus.

Rimtis medžiuose
saulei dusliai leidžiantis.
Krūmokšniai glaudžiasi
prie žemės. Čezėdamos supasi
išstusios palmės
išlydėję paskutinius debesis.

Sudegęs Tea-room plūduriuoja
nesibaigiančioj, bebalsėj
dienoj. Ragauja vienišumą kėdės
paliktos viršų po lyjančių
dangum. Balzganos, beveik
išnykstančios vėsuj tolumos.

Ir žmonės.
Pašnabždomis. Apsidairydami.
Sustodami. Užpildo pamažu salę.

O Albertinos Rafaelis
išleidžia
savo ryškiabalsius angelus
į Mėlynuosius Kalnus pasimaudymui
žydrėjančiam šio šimtmečio
gamtovaizdyje.

(Iš spaudai paruošto naujo eilėraščių rinkinio
„Aidinčios upės“).

Lilija Šukytė ir akompaniatorius Antanas Smetona rečitalio metu šių metų rugsėjo mėn. 18 d. Marijos Aukštesniosios mokyklos auditorijoje, Chicagoje. Nuotr. P. Maletos

Po rečitalio Jaunimo Centro kavinėje įvyko viešas pobūvis su soliste. Nuotraukoj: dr. Antanas Razma, Lietuvių Fondo, rečitalį surengusio, garbės komiteto pirmininkas, Stasys Baras, dabartinis Lietuvių Fondo Tarybos pirmininkas, Lilija Šukytė, inž. Juozas Vilutis, "Laisvosios Lietuvos" redaktorius, ir dr. Gediminas Balukas, Lietuvių Fondo valdybos ir meno puoselėjimo komisijų pirmininkas. Nuotr. P. Maletos

Arbit Blato kūriniai paroda Venecijoje

ANTANAS VAIČIULAITIS

Rugsėjo 5 dieną Venecijos miestiečiai Italijoje pasibaigę dailininko Arbit Blato paveikslų ir skulptūrų parodą, atidaryta liepos 17 dieną Chiesa San Samuele. Buvo išstatyta apie 120 kūrinių.

Arbit Blatas norą tapyti pajuto anksti, dar Kaune, kur jis gimė 1908 metų rugsėjo 19 dieną. Savo darbų parodas jis ruošė jau Lietuvoje, turėdamas penkiolika metų. Apie tai primenama dabartinės parodos Venecijoje leidinyje, kurį puošia Blato kūrinių nuotraukos.

Iš savo gimtinės į platų pasaulį jis iškeliavo 1924 metais. Pirmiausia pasiekė Berlyną, kur porą metų studijavo meną. Tos pačios studijos jį nuviliavo į Prancūzijos sostinę, kur jį randame 1926 metais.

Neilgai laukus, Arbit Blatas tapo jauniausiu vadinamosios Paryžiaus meno mokyklos nariu. Ir šioji paroda Venecijoje buvo suruošta po Paryžiaus mokyklos vėliava. Toji mokykla nebuvo kokia nors vieninga meno srovė: jai sutilpo tokie skirtingi menininkai kaip Picasso ir Bonnard, Léger ir Maillol, Matisse ir Chagall. "O tai, kas jus jungė, — minėtame leidinyje rašo Emily Genauer, — buvo jų išaugimas ir suklestėjimas Paryžiaus dvasioje, kuria miestą spinduliuavo dešimtmeciais tarp dviejų pasaulinių karų. Buvo tai miestas, kur jie galėjo išstudijuoti tradiciją ir paskui ją griauti, kur jie galėjo ieškoti nuosavo kelio ir, nepaisant to, būti tikri, kad juos gerbia ne tik kiti, bet ir jie patys." "Arbit Blatas visus juos pažino, — skaitome toliau, — pirmiausia kaip savo herojus, koki jie jam atrodė, kai jaunas jis atvyko iš Lietuvos, o ilgainiui — kaip draugus ir patikimuosius".

Tie Paryžiaus dailininkai mėgo tapyti vieni kitus, bet dažniausiai žiūrėdami ne žmogaus atvaizdą, o savo estetiškos srovės teoriją. Taip atsitiko su Picasso nutapytu Braque'u ar su Gris atliktu Picasso portretu: turime "analitinio kubizmo" pratimus, o ne žmogaus atvaizdą" (Emily Genauer).

"Vien tik Blatas, iš prigimties visados linkęs lygiai į portretus, kaip ir į peizažą bei natūrmortus, ėmėsi vaizduoti savo kolegas", rašo Emily Genauer.

Arbit Blato portretai Venecijos parodoje atspindėjo visą Paryžiaus mokyklos garbę, didybę ir istoriją. Tai tarsi anos mokyklos dokumentai drobėje ar bronzos iškilųjų meistrų galerija.

Tarp tų Arbit Blato portretuose matomų paryžiečių vieną vyrą randame iš Lietuvos — garsų skulptorių Lipchitzą, gimusį Druskininkuose. Yra ir antras, kuris žymėdavo savo kilmę iš Lietuvos. Tai Soutine'as. Arbit Blatas Venecijos parodai davė du jo portretus — skulptūrą ir tapybos paveikslą. Kaip iš kitų portretų, taip ir iš šių dviejų matyti Arbit Blato psichologinis įžvalgumas. Tiesiog nuostabiai jis pagavo Soutine'o nerimą ir susikrėtimą. "Soutine'as jis nutapė ne kaip bohemos padavą, koks jis kartais pasirodydavo, bet tokį, kaip mes dabar žinome, koksai jis buvo, — susigrauziusį, išgastinę būtybę, kurio svajonė buvo prilgti Lavre

esantiems Rembrandto paveikslams", pastebi Emily Genauer.

Štai dar keletas vardų iš to garbaus menininkų rato Paryžiuje Arbit Blato portretuose Venecijos parodoje: Matisse, Chagall, Léger, Picasso, Maillol, Braque, Vlaminck, Bonnard, Utrillo, Vuillard, Dufy, Dali, Giacometti... Be to, buvo išstatyti portretai tokių vyrų kaip pianistas Rubinšteinas, čelistas Rostropovičius, rašytojas Cocteau, operos solistė Joan Sutherland ir dailininko žmona Regina Resni. Žymių parodos dalį užėmė paveikslai iš Venecijos, kur dailininkas dabar gyvena.

Kitas ano leidinio autorius, Jean Bouret, kalbėdamas apie Arbit Blato tapybą, rašo, kad jo paveikluose būtų galėjęs tikėtis šiaurės kraštų niūraus tono, o iš tikrųjų "Blato tapyba yra viena iš šilčiausių... Šisai autorius Blato drobėse išvėgia savotišką atgarsį nuo Baltijos krantų, — "tiksliau pasakius, iš Blato gimtosios Lietuvos".

To šiaurės vaizdams tačiau nėra kitoje Blato darbų grupėje: bronziniuose holokausto barjeluose. Septyni jų užpėnai buvo atidengti istoriniame Venecijos gete, antras atspaudas — pernai Paryžiuje, o trečias — šių metų balandžio mėnesį Dag Hammarskjöldo aikštėje priešais Jungtines Tautas New Yorke.

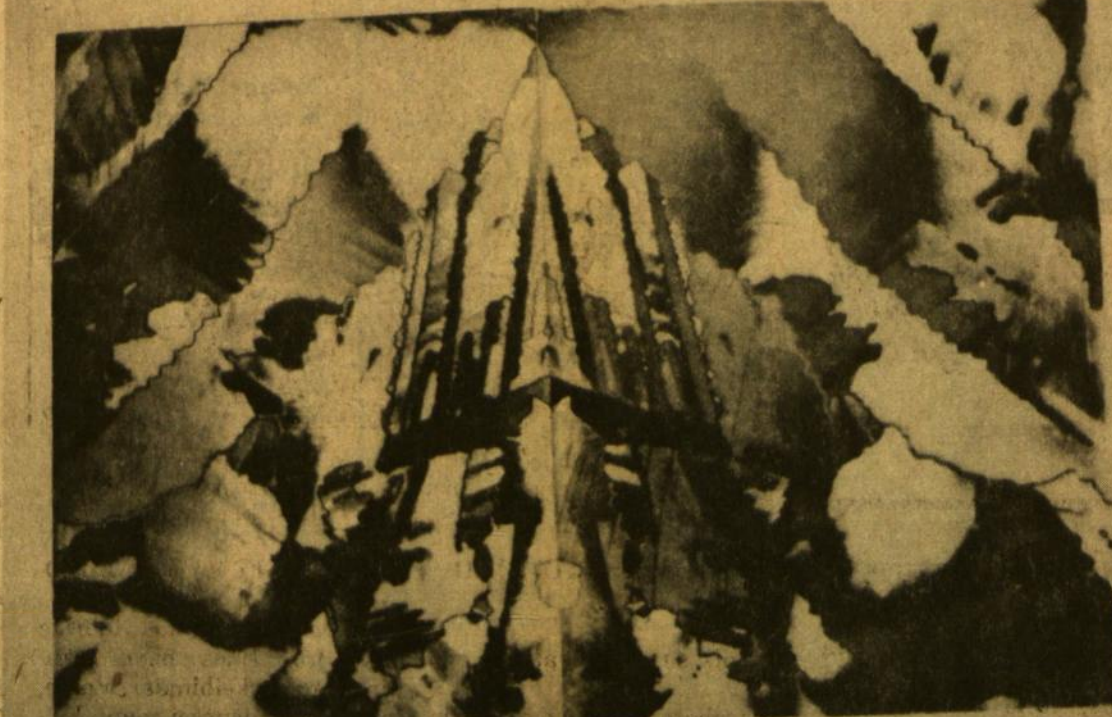
Arbit Blato paroda Venecijoje globioje Paryžiaus meras Jacques Chirac, Venecijos — Mario Rigo ir kiti. Jo parodos reguliariai ruošiamos pagrindinėse New Yorko, Londono ir Paryžiaus galerijose. New York'e jo kūrinių įsigiję Metropolitan, Whitney, Modernio meno ir kiti muziejai, o Paryžiuje — Jeu de Paume, Orangerie, taip pat Grenoblio ir kiti Prancūzijos muziejai. Jo kūrinių yra Sveicarijoje Lausanne'os muziejuje, Modernio meno muziejuje Venecijoje, Jeruzalėje... Prieš karą jis palaikė ryšius su Lietuva, kur jo darbų buvo įsigijusi Čiurlionio galerija, ir dalyvaudavo meno parodose savo gimtajame Kaune.

Muzikos konkursas — festivalis

JAV LB Kultūros Taryba kviečia lietuvių išeivijos jaunus talentus dalyvauti muzikos konkurse, kuris įvyks lapkričio 13 d. Dievo Motinos parapijos auditorijoje, Clevelande. Konkurse gali dalyvauti vokalistai, pianistai ir instrumentalistai. Dalyvių amžius — 16 iki 30 metų.

Registruojantis, prašome atsisiųsti trumpą biografiją ir pavyzdinę garso juostą. Dėl informacijos ir registracijos kreiptis: Andrius Kuprevičius, 2166 N. St. James Pkwy., Cleveland Hts., Ohio 44106. Tel. 216-321-1710.

• Aurelija Balašaitienė, SUSITIKIMAS PAMARY. Novelės. Išleido "Viltis" 1982 m. Knygos mėcenatas — Marcelinas Žitkus. Viršelį piešė Jūratė Balašaitė. Salerno. Knyga kietais viršeliais, 216 psl., kaina — 8 dol.

Giedrė Žumbakienė

Dailininkės Giedrės Žumbakienės meno darbų paroda atidaryta šių metų spalio mėn. 8 d. Jaunimo

Kristolinė katedra

centro Čiurlionio Galerijoje. Paroda tęsis iki spalio 24 d.

DIENOS, KURIŲ NEBUVO 300 metų Grigaliaus kalendoriui

1582 m. spalio 4 d. Europoje žmonės, kaip ir kiekvieną vakarą po sunkių darbų ir po maldu, atgūle ramiam nakties poilsiui. Bet kai kita rytą pabudo, diena buvo ne spalio 5-ji, o 15-ji.

Ne miegaliai jie buvo. Ne. Popiežiaus Grigaliaus XIII-ojo bulė paprasčiausiai ištrynė dešimtį dienų, įveddama naują kalendorių, kuris geriau atitiko metų laikų fenomenams, kaip solsticijos, ekvinokcijos ir kt. Bažnyčiai rūpėjo tiksliai nustatyti kilnojamų švenčių datas, o iki to laiko naudotas julinis kalendorius buvo visai išsistygavęs.

325 m. po Kr. įvykys Nikėjos (Ničos) visuotinis Bažnyčios susirinkimas patvirtino taisyklę Vėlyvųjų datų nustatyti. Nuo to laiko iki Grigaliaus XIII, per daugiau kaip 1250 metų, susikaupė net dešimties dienų paklaida. Tad popiežius, astronomo Clavijaus patarimas, ir įvedė naują kalendorių, kurį ir šiandien tebe-naudojame.

Ne iš karto Grigaliaus kalendorius įsigalėjo. Pirmiausia dar tais pačiais 1582 metais kalendorių įsivedė Italija, Prancūzija, Ispanija, Portugalija ir Lenkija. Sekančiais metais — Olandija, Flandrija ir daugumas vokiečių katalikiškųjų kraštų, o vokiečių protestantiškųjų kraštai ir Danija įsivedė 1700 m. D. Britanija su dominijomis kalendorių įsivedė 1752 m., turėdama nubraukti 11 dienų. Ir tik šiame šimtmečio kalendorius buvo viso žemės rutulio priimtas, kai Graikija 1923 m. ir Turkija 1927 m. paskutiniosios jį įsivedė, nu-

braukdamos jau 13 dienų. Rusija šį žingsnį žengė 1917 m., irgi panaikindama 13 dienų. Daug kas iš mūsų dar prisimena, kiek būdavo painiavos nepriklausomajam Lietuvai su prieškarinėmis datomis. Dvi savaites reikėdavo pridėti prie senojo kalendoriaus datos, kad gautųsi data pagal naująjį.

Senojo stiliaus kalendorius, kurį pop. Grigalius XIII savuoju pakeitė, buvo dar romėnų imperatoriaus Juliaus Cezario įvestas 46 m. prieš Kr. pagal Aleksandrijos astronomo Sosigeno planą. Reformos tada reikėjo, nes Romos imperijoje viešpatavo kalendorinė maišatis. Atrodo, kad graiko Sosigeno planas buvęs neblogas, jei julinis kalendorius net 20 šimtmečio sulaukė, o Romos imperija seniai žuvo.

ERDVĖS EROS SUKAKTIS

Šių metų spalio 4 d. sukanka 25 metai, kaip rusiškąjį Sputniką I prasidėjo erdvės era. Per tą šimtmečio ketvirtą dalį daugiau kaip 11,000 objektų esą išmesta erdvėn. Iš jų daugiau kaip 4,000 dar tebėra orbitoje. Tai meteorologiniai, komunikacijos, astronominiai, žemės resursams tyrinėti, karinės paskirties ir daugybė kitokių satelitų. Daugumas jų jau nutilę ir nebeveikia, jėgos šaltiniams išsekus, ar instrumentams sugedus, ar dėl grynios biurokratijos: "Misija atlikta". Žemės atmosferon kasdien patenka vidutiniškai po vieną satelitą.

A. R.

Dvi grožinės literatūros premijos

LRD narė Nelė Mazalaitė savo vyro Juozo Gabės atminimui pasiūlė rašytojų draugijai dvi poezijos premijas po 1000 dol. Su Nelė Mazalaitė-Gabienės susitarus, Lietuvių Rašytojų Draugija skelbia dvi grožinės literatūros premijas:

1. Maironio vardo poezijos premija (1000 dol.), minint Maironio 50 metų mirties sukaktį. Pagerbiant Maironio religinius, patriotinius ir kūrybos estetinius idealus, knygos turinys neturi prieštarauti Maironio idėjoms. Premija skiriama už poezijos rinkinį ar poemą, išleistą 1982 m. arba rankraštyje įteiktą iki 1983 m. kovo 1 d. LRD sudarytai jūry komisijai. Komisija bus paskelbta vėliau. Mecenatas Juozas Gabė, premiją teikia Nelė Mazalaitė-Gabienė.

2. Juozo Gabės vardo premija (1000 dol.) už poezijos knygą jauniui (amžius nenustatytas). Veikalas gali būti bet kokia poetine forma: eilėraščių rinkinys, poema, eiliuota pasaka, legenda. Premija skiriama už 1982 m. išleistą ar rankraštyje įteiktą LRD sudarytai komisijai iki 1983 m. kovo 1 d. Komisija bus paskelbta vėliau. Premiją skelbia LRD, premiją teikia Nelė Mazalaitė-Gabienė.

bandymai originalūs. Tokiu būdu leidinyje atsiskleidžia Amerikos lietuvių jaunųjų galvojimas, jų rūpesčiai ir svajonės — reikia pastebėti, kad visa tai susiklostė į labai simpatinę jauno žmogaus vaizdą. Štai, 4-5 skyriaus mokiniams pateiktas klausimas: "Ar savo vaikus mokysi lietuvių kalbos?" Vieno berniuko atsakymas skamba: "Taip, todėl, kad jie gal norės mokėti lietuviškai". Koks paprastas ir aiškus motyvas, todėl dar ilgus metus gali gyvuoti lietuviai šiame krašte, ir kaip dažnai jis pradingsta mums iš akių, kai ismaginame sau patiems ir jaunimui dėstyti tik apie pareigą ir pasiaukojimą. Leidinėlį rekomenduojamas visiems, kuriems rūpėtų mūsų jaunimo galvosena šiek tiek geriau ir betarpiškai pažinti, o jo kaina taip juokingai žema (čia aišku mokyklos vadovybės rūpesčiu), kad leidinys ateina kaip jaunųjų dovana vyresniesiems. Neatsisakykite jos priimti.

• IZIEBTA KIBIRKŠTIS.

Moksliečių metraštinis, 1981-82. Išleido Kristijono Donelaičio, Aukštesnioji liuanistinė mokykla, Chicago, Ill. Spaudai paruošė ir redagavo Regina Kucienė. Viršelis Jono Maleškos. Nuotraukos Jono ir Arūno Tamulaičių. Piešiniai Vitos Kriščiūnaitės ir Rimos Stroputės. Leidinys didelio formato, 160 psl. Spaudė M. Morkūno spaustuvė, Chicago, Ill. Kaina nepažymėta.

Leidinio pradžioje Kristijono Donelaičio mokyklų vadovybės, tėvų komiteto, mokytojų ir šeimos abiturientų laidos atvaizdai. Kiekvienas abiturientas trumpu, bet turiningu pasisakymu išsusto vedamąjį metraštinį mintį — "iziebta kibirkštis".

Po to išskirtinis dėmesys teikia-

— apie gamtą, turtą ir laimę, ir paibaigo aštuntos klasės mokiniai atsako į klausimą "Kaip aš manau pasilikti lietuviškoje visuomenėje ir būti Lietuvai naudingas, pabaigęs liuanistinę mokyklą".

Skyriuje "Svarbesni mokyklos įvykiai" pateikiami mokinių reportažai: Madų paroda, Poetas Kazys Bradūnas mokykloje, Kalėdinė eglutė, Mokyklos direktoriaus gimtadienis, Sinonimų žodynelio suktuvė, Vasario 16-ji. Taip pat yra pačių mokinių parašytų eilėraščių, pasakėlių bei piešinių. Leidiniui trūksta turinio — gaila, jau vien dėl to, kad pvz. "Kalėdų sapno", p. 130, autorius, pasakojimui nutruktant ant pusės žodžio, turi likti nežinomu. Puslapiuos apstu fotografijų iš mokyklos gyvenimo, kuriose atsispindi bendras mokinių ir mokytojų entuziazmas.

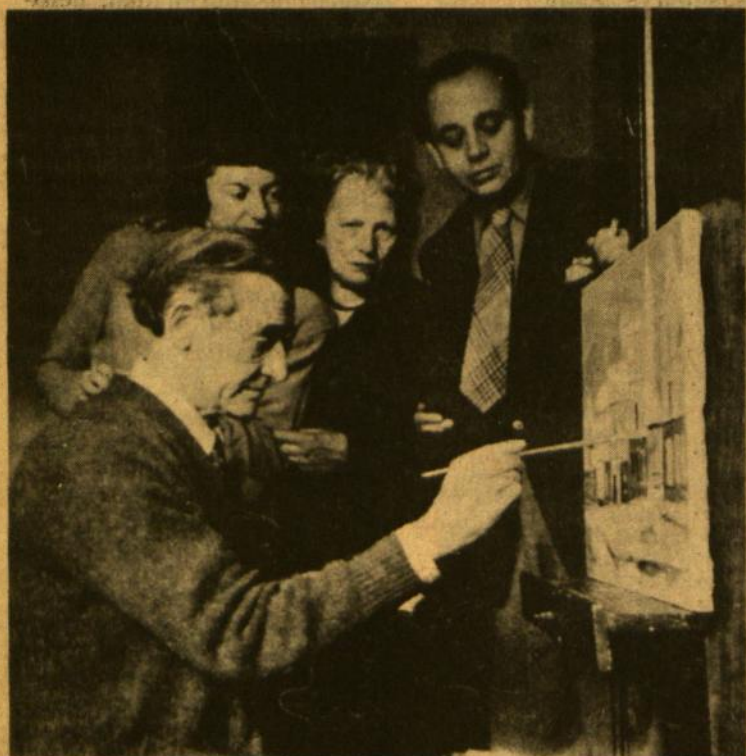
• DAINUOJANTI JAUNYSTĖ. Moksliečių metraštinis, 1981-82, Chicago Aukštesnioji liuanistinė mokykla. Redagavo: Audrė Budrytė, Gailė Eidukaitė, Zita Kuliešytė, Nida Pemkutė, Rasa Tijiūnelytė ir Vėjas Liulevičius bei Vidas Noreika. Metraštinio globėjas — mokyklos direktorius Juozas Masilionis. Viršelis — Gintaro Placūno nuotrauka, vaizduojanti mokyklos choro iškarpą. Užsklandos Zitos Kuliešytės ir Vėjo Liulevičiaus. Išleido CALM Tėvų komitetas. Spaudė Draugo spaustuvė, 4545 W. 63rd St., Ill. 60629. Kaina 5 dol.

Tai 23-ias Chicago Aukštesniosios liuanistikos mokyklos metraštinis. Jame dalyvauja 58 mokiniai su dar daugiau rašinių, kurie suskirstyti į tokius skyrius: Kūrybiniai bandymai (čia yra eilių ir realistinių apsakymėlių, bet aiški fantastikos persvara); Premijuoti rašiniai (LB Gage Park apylinkės valdybos skelbtas konkursas temom: "Draugystė", "Kaip aš galiu padėti pavergtai Lietuvai", "Tautos prisikėlimo viltis" ir "Kodėl aš lankau liuanistinę mokyklą"); Kelionės (mokinių asmeniniai reportažai apie keliones į Union Pier ir Floridą, po Naująją Angliją, Kanadą, Karibų ir Argentinos, Vokietiją ir Norvegiją); Draugystė; Metų laikai; Mažosios istorijos; Prisiminimai ir svarstymai (šie pastarieji skyriai tai asmeniškos patirties reikšmingų epizodų atkūrimas bei savo aplinkos stebėjimas ir vertinimas). Užsklandoje trumpa CALM veiklos 1981-82 mokslo metais santrauka. Leidinys labai gausiai iliustruotas mokinių, abiturientų, mokytojų nuotraukomis ir mokyklos svarbiųjų renginių vaizdais.

Matyti, kad mokyklos vadovybė kasmet parūpina progą mokiniams bandyti savo vidinį pasaulį lietuviška forma išreikšti, ir džiugu, kad jaunuoliai ja naudojami — pamatydami patys ir kitiems parodydami, kad jiems netrūksta nei potraukio magstymui, nei vaizduotės skrydžių. O ir visas metraštinis yra nemaža dalim pačių mokinių darbo rezultatas — tai jie pasirūpina rašinius iš draugų išgauti, nuotraukas surinkti, medžiagą sutvarkyti ir perrašyti ir leidinio sąrangą suplanuoti. Tokiu būdu metraštinis kasmet veikia kaip svarbi ne tik liuanistinio, bet ir apmai žmogiškojo ugdymo priemonė, ir todėl vertas visuomenės dėmesio ir paramos.

Vilniaus universitetas (Atkelta iš 3 psl.)

59) Merkys, psl. 219.
60) "Vilniaus universitetas", Lietuvių enciklopedija.
61) A. Ivaškevičius, Vilniaus bibliotekos vadovas (Vilnius: Vilniaus M. DZDT Vykdomojo Komiteto Kultūros skyrius; Vilniaus M. Tarptautinė Bibliotekų Taryba ir Mintis, 1986), psl. 28.
62) Merkys, psl. 220.
63) Vladimirovas, psl. 78.
64) Vladimirovas, psl. 79.
65) Pranas Čepėnas, Lietuvos universitetas 1579 - 1803 - 1922, red. Pranas Čepėnas (Chicago: Lietuvių Profesorių Draugija Amerikoje, 1972), psl. 585.
66) Končius, psl. 144.
67) Končius, psl. 144.
68) Končius, psl. 148.
69) Four Centuries of Vilnius University (Vilnius: Mintis, 1979), psl. 13.
70) M. Biržiška, Senasis Vilniaus universitetas, psl. 148.
71) Končius, psl. 147.
72) Bronys Raila, Mykolas Biržiška (Chicago: Akademis Skautų Sąjūdis, 1963), psl. 126.

Arbit Blatas (dešinėje) pas dailininką Utrillo 1948 metais.